

Dorota Haponiuk

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: haponiuk.dorota@gmail.com

ORCID 0000-0001-5681-9195

DOI: 10.15290/mhi.2018.17.01.09

Uwagi o pracach nad polskim kodeksem zobowiązań z 1933 r. ze szczególnym uwzględnieniem zasady słuszności

ABSTRAKT

Odzyskanie niepodległości przez Polskę wiązało się z wieloma trudnymi przedsięwzięciami, do których zaliczano skodyfikowanie prawa. Celem artykułu będzie przedstawienie przebiegu oraz istotnych kwestii dotyczących rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań. Poruszona zostanie kwestia ratio legis danej regulacji i odniesień do aktów prawnych, na których opierał się Kodeks zobowiązań. Ponadto, podkreślony zostanie jej wyjątkowy charakter i znaczenie w polskim prawie cywilnym. W rozważaniach zostanie ukazana rola aktu jako pierwsza tak obszerna kodyfikacja prawa z okresu II Rzeczypospolitej do 1964 r. Kolejna kwestia będzie poświęcona analizie zasady słuszności na podstawie Kodeksu. Jednocześnie zasada słuszności została uwzględniona jako klauzula generalna, pozwalająca na elastyczność niektórych elementów pierwszej tak ważnej regulacji prawnej, tworzonej w niepodległej Polsce.

ABSTRACT

**Comments on the work on the Polish Code of Obligations from 1933
with particular regard to the principle of equity**

The restoring of independence in Poland was associated with many difficult undertakings which included codification of the law. The aim of the article is to

present the course and important issues regarding the codification of the regulation of the President of the Republic of 27 October 1933 – Code of Obligations. The issue of the ratio legis of a given regulation and references to legal acts on which the Code of Obligations was based will be discussed. In addition, its unique character and importance in Polish civil law will be emphasized. In the considerations, the role of the act will be shown as the first such extensive codification of the law from the period of the Second Polish Republic to 1964. The next issue will be devoted to the analysis of the principle of equity based on the Code. At the same time, the principle of equity was taken into account as a general clause, allowing the flexibility of some elements of the first such important legal regulation, created in independent Poland.

Słowa kluczowe: kodyfikacja, Komisja Kodyfikacyjna, prawo zobowiązań, Kodeks zobowiązań, zasada słuszności

Key words: codification, Commission of Codification, obligation law, Code of Obligations, principle of equity

Kiedy coraz częściej dyskutowano na temat szans odzyskania niepodległości, w środowisku prawniczym koncentrowały się one wokół przyszłego ustroju oraz prawa, na tle dotychczasowych doświadczeń dziejowych. Konsekwencją rozbiórów Polski był upadek państwa, a na wchłoniętych w wyniku tego terenach zaczęto wprowadzać systemy prawne państw zaborczych bądź obcych systemów prawnych. Odbudowę państwa łączono z koniecznością kodyfikacji prawa. Oprócz tego, nie godzono się na przyjęcie jako podstawę któregośkolwiek z zaborczych systemów prawnych, swego czasu obowiązujących na ziemiach polskich, nie ze względów naukowych, ale przede wszystkim politycznych. W praktyce oznaczałoby to dominację jednej z dzielnic nad pozostałymi. Ponadto, żaden z systemów nie został uznany za najlepszy¹. Ujednolicenie porządku prawnego było wówczas kojarzone z trzema głównymi koncepcjami, takimi jak: recepcja kodeksów jednego z zaborczych państw, pełna kompilacja ustawodawstwa zaborczego bądź stworzenie całkowicie nowego systemu prawa polskiego². Dodatkowo należy stwierdzić, że ze względów ambicjonalno-prestiżowych koncepcja dotycząca recepcji kodeksów jednego z państw zaborczych oraz koncepcja wykonania pełnej kompilacji ustawodawstwa polskiego nie zostały ostatecznie zaakceptowane, przyjęcie bowiem kodyfikacji czy czerpanie z dokonań jakiegokolwiek zewnętrznego systemu prawnego

¹ S. Grodziski, *W osiemdziesięciolecie Komisji Kodyfikacyjnej (Geneza i struktura)*, „Państwo i Prawo” (dalej: PiP) 2000, z. 4 s. 15.

² A. Lityński, *Pół wieku kodyfikacji prawa w Polsce (1919–1939)*, Tychy 2001, s. 8.

naruszałoby harmonię polityczno-prawną między poszczególnymi dzielnicami. W związku z tym zmierzano do budowy nowego systemu prawa polskiego od podstaw³. Stawiano przy tym na oryginalne rozwiązania i stworzenie struktury innowacyjnego porządku prawnego od zera, jednocześnie przy podjęciu własnej, rodzimej pracy twórczej, odzwierciedlając zarazem kreatywną myśl prawną, wykorzystując także doświadczenia i tradycje narodowe, nie zapominając o najnowszych osiągnięciach nauk prawnych⁴.

Odzyskanie niepodległości przez Polskę wiązało się z wieloma trudnymi przedsięwzięciami, wśród których znajdowało się skodyfikowanie prawa. Dotyczyły one utworzenia nowego systemu prawnego, który zastąpiłby regulacje państw zaborczych, mające zastosowanie na ziemiach polskich. Jeszcze przed odzyskaniem niepodległości podejmowane były próby formułowania projektów legislacyjnych. Na początku 1919 r. działania przybrały tempa. 20 lutego 1919 r. rozpoczęto w Sejmie Ustawodawczym dyskusję na temat sytuacji kraju, gdzie ukazano rangę zasady równości praw dla wszystkich obywateli jako wartości o charakterze nadrzędnym, a zarazem podstawowym. Dodatkowo rozważano kwestie związane z kodyfikacją prawa, co uważano za pracochłonny proceder. 1 kwietnia 1919 r. poseł PPS do Sejmu Ustawodawczego Zygmunt Marek złożył wniosek dotyczący powołania jednostki, która miałaby zająć się kodyfikacją prawa. W wyniku tego, 3 czerwca 1919 r. Sejm Ustawodawczy powołał Komisję Kodyfikacyjną, która miała na celu przygotować przede wszystkim projekty ujednoliconego ustawodawstwa cywilnego i karnego, dlatego utworzony został Wydział Cywilny i Wydział Karny⁵. W Sejmie Ustawodawczym, skoncentrowanym na tworzeniu prawa publicznego, a także bieżącym ustawodawstwie, przewagę uzyskał pogląd, że „wielkie dzieło narodowe ujednostajnienia ustawodawstwa cywilnego i kryminalnego powinno być dokonane poza kręgiem przejściowych wpływów politycznych, w atmosferze swobody naukowej myśli twórczej, przez specjalistów teoretyków i praktyków prawa cywilnego i karnego”. W związku z tym, Komisja Kodyfikacyjna nie została bezpośrednio powiązana z Ministerstwem Sprawiedliwości, aby nie przekształcić jej w ciało biegłych specjalistów, otrzymujących polecenia i wskazówki od władzy wykonawczej⁶.

Interesujący nas, ze względu na temat rozważań Wydział Cywilny, a konkretniej Sekcja Prawa Cywilnego, pracowała nad ujednoczeniem prawa zobowiązań.

³ S. Grodziski, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1981, t. XXXIII, z. 1, s. 47.

⁴ I. Mazurek, *Specyfika prac Komisji Kodyfikacyjnej w procesie unifikacji prawa w II Rzeczypospolitej*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, t. XXIII, s. 127.

⁵ L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Wrocław 2000, s. 398 i nast.

⁶ *Posiedzenie inauguracyjne Komisji Kodyfikacyjnej w Pałacu Rzeczypospolitej w dniu 10 listopada 1919 r. Przemówienie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej*, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział Ogólny*, t. 1, z. 12, Warszawa 1920, s. 376 i nast.

Początkiem działań było opracowanie w 1921 r. przez profesora Ernesta Tilla projektu *o wynagrodzeniu szkody z czynów bezprawnych*. Następnie, w 1922 r. członkowie Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, lwowscy uczeni, skupieni wokół Tilla, tacy jak: Maurycy Allerhand, Aleksander Doliński, Roman Longchamps de Bérier, Henryk Konic, Leon Petrażycki, Franciszek Fierich, Karol Lutostański, Antoni Górski, Stanisław Gołąb, Stanisław Wróblewski, Fryderyk Zoll, Wiktoryn Mańkowski, Kamil Stefko i inni, sporządzili projekt dotyczący części ogólnej prawa zobowiązań. W rezultacie postanowiono, że prawo dotyczące zobowiązań nie zostanie zawarte w treści przyszłego kodeksu cywilnego, lecz jako odrębna regulacja. Powodem tego była głównie chęć pogłębienia prac ustawodawczych oraz konieczność uwzględnienia w znacznym zakresie praktyki wymiaru sprawiedliwości, czego wyrazem przyjęto zasadę *dłużej – ale lepiej*. W wyniku tego, uznano, że nowa regulacja cywilna, o szerokim zakresie będzie wprowadzana w życie etapami⁷. W konsekwencji w 1924 r. utworzono specjalną Podkomisję Prawa o Zobowiązaniach⁸. Podstawą projektu miały być dotychczasowe opracowania, takie jak: *Projekt wstępny części ogólnej prawa o zobowiązaniach* autorstwa Ernesta Tilla, *Kontrprojekt wobec opracowania Tilla* napisany przez Ludwika Domańskiego oraz *Projekt wstępny części szczególnej prawa o zobowiązaniach* napisany wspólnie przez Ernesta Tilla i Romana Longchamps de Bériera. W doktrynie powszechnie przyjmuje się, że to właśnie wyżej wymienionym osobom należy przypisać największe zasługi przy pracach nad powstaniem pierwszej od czasów niepodległej Polski regulacji zobowiązań. Wskazane dzieła, dzięki którym utworzono polskie prawo obligacyjne opierały się na regułach przyjętych w takich aktach jak Kodeks Napoleona (*Code Napoleon, Code civil des Français*), Kodeks Cywilny Austriacki (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*), Kodeks Cywilny Niemiecki (*Bürgerliches Gesetzbuch*), które miały w tym przypadku największe znaczenie, ze względu na obowiązywanie podczas okresu zaborów, a po odzyskaniu niepodległości traktowano je jako polskie prawo dzielnicowe obowiązujące tymczasowo⁹. Dodatkowo sięgnięto do postulatów zawartych w Zwodzie Praw Cesarstwa Rosyjskiego (*Swod Zakonow Rossijskoj Imperii*), a także szwajcarskiego prawa obligacyjnego (*Obligationenrecht*), rosyjskiego projektu prawa cywilnego w wersji z 1913 r., jak również francusko-włoskiego projektu kodeksu zobowiązań i umów w wersji z 1927 r. W literaturze podkreśla się, że polskie prawo obligacyjne opierało się jednak w znacznej mierze na przepisach Kodeksu Cywilnego Niemieckiego. Ponadto, twórcy założeń polskiego projektu kodeksu zobowiązań w znacznym stopniu posiłkowali się prawem

⁷ L. Górnicki, op. cit., s. 399 i nast.

⁸ J. Kola, *Działalność Komisji Kodyfikacyjnej RP w obszarze prawa zobowiązań. Refleksje z okazji 80. rocznicy Kodeksu zobowiązań*, „Palestra” (dalej: Pal.) 2013, nr 9-10, s. 253 i n.

⁹ A. Korbowicz, W. Witkowski, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2012, s. 236-237.

rzymskim. Wpływ ten był znacznie większy niż w czasach I Rzeczypospolitej. Wynikało to przede wszystkim z faktu, że na ziemiach polskich nastąpiło odzworowanie kodyfikacji, opartych w szczególności na prawie rzymskim.

Warto wspomnieć, że ostatnie czytanie projektu miało miejsce w 1933 r., a szybkie tempo prac kodyfikacyjnych wynikało z przyznania Prezydentowi RP uprawnienia do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy w wyniku noweli sierpniowej z 1926 r., co miało wpływ na ulepszenie trybu legislacyjnego¹⁰. Rezultatem tego było wydanie rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 27 października 1933 r., z mocą obowiązującą od 1 lipca 1934 r.

Nowa regulacja zobowiązaniowa powstawała w Komisji Kodyfikacyjnej ponad dziesięć lat. W międzyczasie brano pod uwagę odmienne koncepcje prawa obligacyjnego, zanim zdecydowano ostatecznie o kształcie poszczególnych rozwiązań kodeksu.

W doktrynie podkreśla się, że Dziennik Ustaw z 1933 r. opatrzony numerem 82 otworzył nową kartę w historii polskiego prawa, pomimo iż projekt, w związku z przyspieszeniem prac został wydany bez urzędowych motywów¹¹. Od 1 lipca 1934 r. zaczęły obowiązywać jednolite normy prawne, dotyczące prawa obligacyjnego, co stanowiło niewątpliwie wielkie wydarzenie o randze nie tylko politycznej, ale również społeczno-gospodarczej, ponieważ przed jego obowiązywaniem, prawo w poszczególnych dzielnicach nieraz różniło się od siebie. W konsekwencji dochodziło do sytuacji, gdzie mieszkaniec jednej dzielnicy, zawierając umowę, dokonując czynności, która według ustawy obowiązującej w innej dzielnicy miała być poddana ocenie, znajdowała się dość często w stanie daleko idącej niepewności prawnej. W związku z tym pojawiały się trudności w interpretacji obowiązującego wówczas prawa, pomimo istnienia doskonałego prawa międz dzielnicowego¹². Ponadto, francuski prawnik F. Gény określił: „gdy Francja, Włochy, Czechosłowacja, Jugosławia, Rumunja, w przeważającej części rozciągnęły tylko istniejące ustawodawstwa na nowe terytoria lub reformowały dotychczasowe ustawodawstwa pod wpływem obowiązujących w nowych terytoriach, Polska stanęła wobec faktu nie tylko braku ustawodawstwa własnego, lecz wobec ustawodawstw zaborczych państw trzech, czterech lub nawet pięciu”¹³.

Nawiązując do niepodległości, po 15 latach od jej odzyskania, A. Chelmoński, określił, że „wydanie dwóch kodeksów – kodeksu zobowiązań i kodeksu

¹⁰ G. Jędrejek, *Polski kodeks zobowiązań z 1933 r. Powstanie, źródła, znaczenie dla europejskiego prawa obligacyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2001, t. XI, z. 1, s. 55.

¹¹ T. Bednarek, M. Sepelowski, *Ocena Kodeksu zobowiązań w artykułach publikowanych na łamach „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” w latach 1934–1939*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Prawa i Administracji UAM” 2013, z. 3, s. 8.

¹² A. Chelmoński, *Nowe kodeksy*, Pal. 1933, s. 692.

¹³ X. Fierich, *Unifikacja ustawodawstwa*, [w:] *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga Pamiątkowa 1918–1928*, red. M. Dąbrowski, Kraków – Warszawa 1928, s. 263.

handlowego stanowi jedno z najpiękniejszych ogniów uroczystości, związanych z piętnastoleciami odzyskania naszej niepodległości¹⁴. Potwierdza to tylko, że polski kodeks zobowiązań stanowił wybitne dzieło legislacyjne, dostosowane do tamtejszych potrzeb obrotu. Ponadto, spełniał on wymogi unifikacji prawa polskiego. Zawarte w nim nowoczesne, elastyczne sformułowania, odpowiadały jednocześnie przyjętym wówczas rozwiązaniom prawnym¹⁵. Zdaniem G. Jędrejki, należy domniemywać, iż gdyby nie wybuch II wojny światowej, nastąpiłaby kodyfikacja pozostałych działów prawa cywilnego materialnego. Rezultaty prac Komisji pozwalają sądzić, iż nowe kodyfikacje, podobnie jak Kodeks zobowiązań, stałyby na wysokim poziomie europejskim¹⁶.

Według R. Longchamps de Bériera kształt przyjętych w Kodeksie zobowiązań (KZ) rozwiązań prawnych jest wypadkową ścierania się dwóch koncepcji: indywidualistycznej, widzącej w prawie obligacyjnym urzeczywistnienie woli stron oraz społecznej, głoszącej, że prawo zobowiązań powinno dążyć do urzeczywistnienia przedmiotowej sprawiedliwości, niezależnie od woli stron¹⁷. Ponadto, owoc prac Komisji Kodyfikacyjnej łączy w sposób harmonijny i spójny te dwa poglądy, opierając się zarówno na regułach wynikających z poszanowania autonomii stron, jak i na tych, które wynikają z potrzeb społecznych¹⁸. W związku z tym powstał nowoczesny i oryginalny polski kodeks zobowiązań, oparty na systemie mieszanym, czyli przedmiotowo-podmiotowym, którego cechą charakterystyczną była idea uspołecznienia¹⁹. Z kolei, z analizowanych dzieł R. Longchamps de Bériera formułuje się jednoznacznie pozytywny obraz Kodeksu zobowiązań. Zaakcentował on bowiem nowatorstwo tego aktu normatywnego oraz zalety harmonijnego kompromisu między indywidualistyczną a społeczną wizją prawa obligacyjnego²⁰.

Zasadami przewodnimi Kodeksu zobowiązań były: formalna równość stron; wolność umów oraz bezpieczeństwo obrotu. R. Longchamps de Bérier podkreślił, że nowoczesne prawo zobowiązań musi stanowić wypadkową dwóch, krzyżujących się ze sobą oraz wzajemnie się ograniczających myśli prawodawczych. Prawo obligacyjne powinno charakteryzować się pewną i silną ochroną jednostek, uczestniczących w obrocie prawnym. Jednak z drugiej strony powinno mieć zawsze na oku interes całego społeczeństwa oraz dbać nie tylko o to, aby stosunki zobowiązaniowe były środkiem wyzyskiwania i krzywdzenia jednej ze stron, lecz

¹⁴ A. Chełmoński, op. cit., s. 693.

¹⁵ D. Makilla, *Historia prawa w Polsce*, Warszawa 2008, s. 516.

¹⁶ G. Jędrejek, op. cit., s. 67.

¹⁷ L. Górnicki, op. cit., s. 142.

¹⁸ T. Bednarek, M. Sepelowski, op. cit., s. 9.

¹⁹ L. Górnicki, *Zasada uspołecznienia pewnych stosunków umownych w kodeksie zobowiązań z 1933 roku*, [w:] *Zasady prawne w dziejach prawa publicznego i prywatnego*, red. M. Podkowski, Wrocław 2015, s. 152 i nast.

²⁰ T. Bednarek, M. Sepelowski, op. cit., s. 11.

dążyć do tego, aby owe stosunki spełniały w miarę możliwości rolę lekarstwa na pewne patologiczne stany występujące w relacjach międzyludzkich. Wpływem pierwszej z myśli prawodawczych jest zasada bezpieczeństwa obrotu. Z kolei, druga myśl prawodawcza związana jest z zasadą uczciwości w obrocie, wyrównania krzywd i uspołecznienia pewnych stosunków umownych. Polski Kodeks zobowiązań przejął wspomniane zasady z innych regulacji prawa obligacyjnego, starając się je wprowadzać jeszcze bardziej konsekwentnie²¹.

Interesującą konstrukcją ujętą w regulacji, zaczerpniętą głównie z Kodeksu Napoleona jest zasada słuszności. Kodeks zobowiązań zawierał wiele przepisów wskazujących wprost na kryterium słuszności, w postaci kryterium pozaprawnego. W tym przypadku należy wymienić generalne klauzule odsyłające do słuszności, względów słuszności, zasad słuszności, a także wskazujących na słuszne uznanie bądź słuszny interes strony umowy²². Ten sam zwrot nabierał konkretnego znaczenia pod wpływem normatywnym danego przepisu i następnie również określonego stanu faktycznego. W istocie kryterium oparte na słuszności zawarte w przepisie prawnym pełniło różną, odmienną funkcję, zależną od otoczenia i w zależności od potrzeb. W dodatku zasada słuszności jako klauzula generalna pozwalała zachować systemowi prawa prywatnego swoją aktualność, przy postępujących w szybkim tempie zmianach społecznych.

Analizując przepis z art. 60 Kodeksu zobowiązań, zaczerpnięty wprost z Kodeksu Napoleona, należy stwierdzić, że legitymizował on sąd jako podmiot stosujący prawo do interpretacji oświadczeń woli stron umowy opierając się na kryteriach pozaprawnych, takich jak zasady słuszności oraz zwyczaj. Tworzył on tym samym pole dla swobodnego uznania sędziego, a także podstawę dla rozwoju nurtu słusznościowego w orzecznictwie, odpowiadającego powszechnym poglądom społeczeństwa²³. Oprócz tego, odrzucono wszelką kazuistykę, formułując przepisy w sposób ogólny i abstrakcyjny, z wykorzystaniem odsyłających klauzul generalnych, które jak podkreśla się w doktrynie, nadawały normom prawnym tzw. charakter kauczukowy, przyznając przy tym sędziemu pewien margines luzu decyzyjnego, umożliwiającego dostosowanie rozstrzygnięcia do okoliczności faktycznych konkretnej sprawy.

Kolejnym przykładem jest art. 143 Kodeksu zobowiązań, znajdujący się w części poświęconej odpowiedzialności deliktowej, modyfikujący ogólną zasadę odpowiedzialności za cudze czyny. Stanowił on, że w sytuacji niemożności uzyskania naprawienia szkody przez poszkodowanego od osoby zobowiązanej do nadzoru, sąd był uprawniony do nałożenia obowiązku naprawienia

²¹ R. Longchamps de Bérier, *Zasady Kodeksu Zobowiązań*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1934, z. 2, s. 77.

²² B. Więzowska, *Odpowiedzialność cywilna na zasadzie słuszności*, Warszawa 2009, s. 84.

²³ J. Korzonek, I. Rosenblüth, *Kodeks zobowiązań. Komentarz*, t. 1, Kraków 1934, s. 132, [w:] *Zasady słuszności w kodeksie zobowiązań*, A. Fermus-Bobowiec, M. Szewczak-Daniel, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin Polonia. Sectio G” 2016, nr 2, s. 47.

szkody na sprawcę czynu, jeśli z okoliczności danej sprawy wynikało, że odpowiadało to względem zasady słuszności²⁴. W przypadku odpowiedzialności deliktowej na podstawie kryteriów słuszności skutkowało to modyfikacją ogólnej zasady odpowiedzialności *ex delicto*. Obok odpowiedzialności na zasadzie winy, miała miejsce odpowiedzialność na zasadzie słuszności, cechująca się subsydiarnością²⁵. W związku z tym był to charakter wyjątkowy, gdy sprawcy nie można było przypisać winy bądź wskazywano na brak przesłanek odpowiedzialności na zasadzie ryzyka. Z kolei, naprawienie szkody uzasadniały względy estetyczne, co właśnie wyróżniało wspomnianą zasadę słuszności²⁶.

Ponadto, zasada słuszności została zawarta w kodeksowej regulacji poświęconej części szczególnej zobowiązań. Dzięki niej w poszczególnych rodzajach stosunków umownych możliwe jest ustalenie właściwego kryterium, dotyczącego treści danej umowy. W praktyce miało to kluczowe znaczenie, gdy w przypadku obowiązujących reguł prawnych, poszczególne elementy umowy określano na podstawie zasad słuszności bądź zwyczajów miejscowych. Oprócz tego, doktryna przedstawiała poglądy zważające na konieczność brania pod uwagę zdarzeń faktycznych, towarzyszących przy zawieranej umowie.

Zadaniem regulacji prawnej jest wyodrębnienie ogólnych zasad prawa, bez konkretyzacji problematyki szczegółowej, przypisanej pod dany stan faktyczny. Pogląd ten znalazł pełne zastosowanie w technice *code civil*, którego walory formalne, jak ogólność i elastyczność sformułowań, umożliwiły twórczą działalność orzecznictwa w kierunku adaptacji norm kodeksowych do potrzeb czasu²⁷, co miało znaczenie już na gruncie regulacji Kodeksu Napoleona, z którego w dużej mierze zaczerpnięto postulaty o zasadzie słuszności. Dotyczy to słuszności jako klauzuli generalnej pozwalającej na uelastycznienie zasad prawa.

Konkludując, należy podkreślić, że Komisja Kodyfikacyjna położyła bezsporne zasługi w tworzeniu polskiego systemu prawa cywilnego. Jej wszystkie projekty charakteryzowały się wysokim poziomem wiedzy prawniczej i techniki legislacyjnej, a także oryginalnością wielu rozwiązań konstrukcyjnych²⁸. Ówczesnym legislatorom prawa przyświecały reguły programowe wyznaczające już w okresie zaborów zasady i drogi budowy jednolitego systemu prawa, który należało wypracować, począwszy od pierwszego dnia wolności, w którego nadejście niezłomnie wierzyli²⁹. Zdaniem profesora A. Stelmachowskiego „niewątpliwie z techniczno-legislacyjnego punktu widzenia kodyfikacja jest formą najwyższą.

²⁴ R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, Lwów 1939, s. 233 i nast.

²⁵ A. Fermus-Bobowiec, M. Szewczak-Daniel, op. cit., s. 48.

²⁶ B. Więzowska, op. cit., s. 89.

²⁷ K. Sójka-Zielińska, *Zasada słuszności wobec teoretycznych założeń kodyfikacyjnych XIX w.*, PIP 1974, z. 2, s. 33.

²⁸ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2009, s. 584.

²⁹ W. M. Bartel, *Udział przedstawicieli środowisk akademickich w pracach Komisji Kodyfikacyjnej RP (1919–1939)*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1990, t. XXIII, s. 184.

Pozwala na harmonijne usystematyzowanie całości prawa, ujednoczenie przepisów i używanej terminologii, wyeliminowanie rzeczy zbędnych, klarowne wyeksponowanie zasad przewodnich³⁰. Oprócz tego, w doktrynie podkreśla się, że Komisja i jej działalność zyskały ogromny autorytet nie tylko w prawniczym środowisku krajowym, ale i międzynarodowym. W związku z tym, w późniejszym czasie głoszono postulaty, by po zakończeniu prac legislacyjnych stała się ona fachową instytucją o charakterze doradczym, zrzeszającą wybitnych ekspertów prawa³¹. Udział w pracach kodyfikacyjnych uzasadniony był potrzebą wypełnienia patriotycznego obowiązku. Według L. Górnickiego, Komisja Kodyfikacyjna stworzyła podstawy nowoczesnego prawa cywilnego, które czyniło zadość potrzebom chwili, jak też dawało odpowiedni wyraz tendencjom rozwojowym³².

Istota polskiego prawa zobowiązań polegała na tym, że stanowiła jednolity całokształt systemu prawa germańskiego oraz romańskiego³³, czego przykładem może być instytucja posiadania, łącząca w sobie cechy obu wskazanych systemów. Górnicki zaznaczył, że polska regulacja kodeksowa miała stanowić wyraz pewnego rodzaju kompromisu pomiędzy światopoglądem germańskim a romańskim³⁴. Opisywana regulacja stanowiła pierwszą w historii polską kodyfikację prawa prywatnego o tak znaczącej i wpływowej randze, ponieważ w okresie I Rzeczypospolitej opracowywanie prawa obligacyjnego opierało się w dużej mierze tylko na prawie zwyczajowym. Polski Kodeks zobowiązań z 1933 r. dzięki swoim zaletom merytorycznym stał się podstawą opracowania księgi III obecnie obowiązującego Kodeksu cywilnego z 1964 r. Ponadto, zdaniem G. Jędrejka, uprawnione jest zatem twierdzenie, iż kodyfikacja ta „pośrednio” obowiązuje i obecnie, kiedy to nastąpił powrót do zasad gospodarki rynkowej, które obowiązywały w II Rzeczypospolitej³⁵. Przyjęte w kodeksie rozwiązania stanowiły pierwszorzędny wpływ i w zasadzie pełne przełożenie na prawo obligacyjne w aktualnym Kodeksie cywilnym i kontynuację zawartych w nim instytucji³⁶, co potwierdza jego szczególne znaczenie w procesie kształtowania się prawa na przestrzeni dziejów RP. O wysokim poziomie omawianej regulacji, świadczy również fakt, że obowiązywał on przez długi czas na ziemiach polskich, nie tylko w okresie II Rzeczypospolitej, ale również w Polsce Ludowej do 1965 r., gdzie wzbogacono go jeszcze o nowe treści, wywodzące się z powstałej klauzuli generalnej, nazywanej zasadami współżycia społecznego, opierającej się na kryterium wspominanej już zasady słuszności. Potrzeba wprowadzenia

³⁰ A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998, s. 293.

³¹ J. Kola, op. cit., s. 253.

³² L. Górnicki, op. cit., s. 11.

³³ S. Grodziski, *W osiemdziesiątciu...*, op. cit., s. 11.

³⁴ L. Górnicki, op. cit., s. 417 i nast.

³⁵ G. Jędrejek, op. cit., s. 66.

³⁶ A. Fermus-Bobowiec, M. Szewczak-Daniel, op. cit., s. 43 i nast.

nowego aktu prawnego w latach sześćdziesiątych, dotyczącego zobowiązań, była uzasadniona głównie nowymi potrzebami obrotu gospodarczego, a nie niedoskonałością regulacji z 1933 r. W dodatku, skoro trzy kluczowe akty, takie jak Kodeks Napoleona, Kodeks Cywilny Austriacki i Kodeks Cywilny Niemiecki, zostały zaliczone do grona szczególnych osiągnięć cywilistyki na poziomie europejskim, to należy stwierdzić, że odnoszący się do nich Kodeks zobowiązań klasyfikuje się jako wybitne polskie dzieło legislacyjne.

Przyjęte w projekcie myśli i założenia w znacznej mierze zachowały swą aktualność, na nich w istocie opiera się obecnie obowiązujące prawo cywilne. Korzystamy z ich wzorców w codziennym życiu, przez nawiązywanie zobowiązaniowych stosunków prawnych.

Bibliografia

- Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M., *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2009.
- Bartel W. M., *Udział przedstawicieli środowisk akademickich w pracach Komisji Kodyfikacyjnej RP (1919–1939)*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1990, t. XXIII.
- Bednarek T., Sepelowski M., *Ocena Kodeksu zobowiązań w artykułach publikowanych na łamach „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” w latach 1934–1939*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Prawa i Administracji UAM” 2013, z. 3, s. 7-17.
- Chełmoński A., *Nowe kodeksy*, „Palestra” 1933.
- Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga Pamiątkowa 1918–1928*, red. M. Dąbrowski, Kraków – Warszawa 1928.
- Fermus-Bobowiec A., Szewczak-Daniel M., *Zasady słuszności w kodeksie zobowiązań*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin Polonia. Sectio G” 2016, nr 2.
- Górnicki L., *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Wrocław 2000.
- Grodziski S., *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1981, t. XXXIII, z. 1.
- Grodziski S., *W osiemdziesięciolecie Komisji Kodyfikacyjnej (Geneza i struktura)*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 4.
- Jędrejek G., *Polski kodeks zobowiązań z 1933 r. Powstanie, źródła, znaczenie dla europejskiego prawa obligacyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2001, t. XI, z. 1.
- Kola J., *Działalność Komisji Kodyfikacyjnej RP w obszarze prawa zobowiązań. Refleksje z okazji 80. rocznicy Kodeksu zobowiązań*, „Palestra” 2013, nr 9-10.
- Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział Ogólny*, t. 1, z. 12, Warszawa 1920.
- Korbowicz A., Witkowski W., *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2012.

- Lityński A., *Pół wieku kodyfikacji prawa w Polsce (1919–1939)*, Tychy 2001.
- Longchamps de Bérier R., *Zasady Kodeksu Zobowiązań*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1934, z. 2.
- Longchamps de Bérier R., *Zobowiązania*, Lwów 1939.
- Makiła D., *Historia prawa w Polsce*, Warszawa 2008.
- Mazurek I., *Specyfika prac Komisji Kodyfikacyjnej w procesie unifikacji prawa w II Rzeczypospolitej*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, t. XXIII.
- Sójka-Zielińska K., *Zasada słuszności wobec teoretycznych założeń kodyfikacyjnych XIX w.*, „Państwo i Prawo” 1974, z. 2.
- Stelmachowski A., *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998.
- Więzowska B., *Odpowiedzialność cywilna na zasadzie słuszności*, Warszawa 2009.
- Zasady prawne w dziejach prawa publicznego i prywatnego*, red. M. Podkowski, Wrocław 2015.

STRESZCZENIE

Artykuł został poświęcony zagadnieniom dotyczącym tworzenia i wchodzenia w życie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeksu zobowiązań, które w dużej mierze opierało się na prawach z systemów państw zaborczych. Opisano *ratio legis* tworzenia nowego polskiego prawa obligacyjnego, dostosowanego do potrzeb ówczesnego obrotu prawnego, a także odbudowy państwa polskiego. Ponadto, przedstawiono przebieg prac kodyfikacyjnych niezbędnych do opracowania własnego aktu prawnego, bowiem odzyskanie niepodległości przez Polskę wiązało się nie tylko z uzyskaniem wolności i niezależności państwa od innych jednostek politycznych, ale również z obowiązkiem uregulowania nowych zasad prawnych. Następnie podkreślono rolę i wpływ Kodeksu zobowiązań w polskim prawie prywatnym. Zwrócono uwagę na zasadę słuszności, która została uwzględniona jako klauzula generalna, pozwalająca na elastyczność niektórych elementów jednej z pierwszych kluczowych regulacji prawnych, tworzonej w niepodległej Polsce. W konsekwencji uznano, że omawiany akt prawny stanowi wybitne dzieło legislacyjne, a przyjęte w nim rozwiązania w znacznej mierze zachowały swą aktualność, czego wyrazem było ich uregulowanie w obowiązującym Kodeksie cywilnym. W związku z tym Komisji Kodyfikacyjnej należy przypisać ogromne zasługi w zakresie działalności ustawodawczej.

Do przedstawienia problematyki regulacji Kodeksu zobowiązań oraz ewolucji pojęć z nim związanych wykorzystano głównie metodę historyczno-prawną.

Praca została w dużej mierze oparta na wybranych artykułach naukowych poświęconych opisywanej tematyce. Zastosowanie w tym przypadku źródeł wydanych po 2000 r., miało na celu ukazanie roli i wpływu Kodeksu zobowiązań na aktualnie obowiązujące polskie prawo obligacyjne oraz z punktu widzenia współczesnych komentatorów historii prawa.

SUMMARY

Comments on the work on the Polish Code of Obligations from 1933 with particular regard to the principle of equity

The article was devoted to issues concerning the creation and implementation of the regulation of the President of the Republic of 27 October 1933 – the Code of Obligations which was largely based on the laws of the partitioning systems. The ratio legis describing the creation of a new Polish obligation law, adapted to the needs of the then legal turnover, as well as the reconstruction of the Polish state is described. In addition, the course of codification works necessary for the elaboration of own legal act was presented, because Poland's regaining independence was associated not only with obtaining freedom and independence of the state from other political units, but also with the obligation to regulate new legal principles. Next, the role and impact of the Code of Obligations under Polish private law was emphasized. Attention was paid to the principle of equity which was included as a general clause, allowing the flexibility of some elements of one of the first key legal regulations, created in independent Poland. As a result, it was considered that the legal act in question is an outstanding legislative work, and the solutions adopted in it have, to a large extent, remained up-to-date, which reflects in the current Civil Code. Consequently, some highly important contributions in the field of legislative activity have to be attributed to the Codification Commission.

To present the problem of regulation of the Code of Obligations and the evolution of concepts associated with it, mainly the historical and legal method was used.

The work was largely created based on selected scientific articles devoted to the subject matter described. The use of sources published after 2000 in this case was aimed at showing the role and impact of the Code of Obligations on the currently binding Polish obligation law and from the point of view of contemporary commentators on the history of law.